

Gustaaf Schlegel (1840-1903) zandgraf 5, vak D
Eminent sinoloog en universeel geleerde

Personalia

Geboren: 30 september 1840 te Oegstgeest

Zoon van: Hermann Schlegel (1804-1884) en Cornelia Buddingh (1815-1864)

Gehuwd met: Catharina Elisabeth Gesina Buddingh op 9 mei 1878 te Leiden
(ontbonden op 3 december 1890)

Overleden: 15 oktober 1903 te Leiden

Begraven: 19 oktober 1903

Samenvatting

Aanleg en een bijzonder veelzijdige opvoeding maken Schlegel tot een eminent sinoloog en universele geleerde. Aanvankelijk wordt hij door zijn vader Hermann Schlegel, werkzaam bij het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, persoonlijk onderwezen. In het ouderlijk huis aan de Vliet komt hij van jongs af aan met vele geleerden in aanraking, zoals de sterrenkundige Kaiser en de latere hoogleraar Hoffmann.

Al op negenjarige leeftijd krijgt hij les in het Chinees van Hoffmann. Als deze in 1853 door het Nederlands-Indisch gouvernement verzocht wordt enige jongelieden op te leiden tot tolk, noemt hij Gustaaf Schlegel.

In 1857 vertrekt Schlegel, samen met Jan Francken, naar de Chinese havenstad Amoy, waar zij zich bekwamen in de spreektaal en daarnaast materiaal verzamelen voor een Nederlands-Chinees en Chinees-Nederlands woordenboek. Ook verzamelt Gustaaf een collectie zeldzame dieren voor het museum van zijn vader. In 1861/62 verhuizen zij naar Kanton, waar Gustaaf en Jan hun studie vervolgen.

Op 20 augustus 1862 wordt Schlegel benoemd tot tolk voor de Chinese taal te Batavia, een aanstelling die tien jaar duurt en waarin Gustaaf zich verdienstelijk maakt als tolk en vertaler voor de rechtbanken en soms ook als adviseur over Chinese zaken en als auteur van een belangrijk werk over de Chinese geheime genootschappen, een artikel dat nog steeds herdrukt wordt. In 1869 promoveert Schlegel aan de Universiteit van Jena.

In 1872 keert hij naar Leiden terug, waar hij wordt belast met de opleiding van Chinese tolken. Hij wordt titulair hoogleraar (1875), een aanstelling die in 1877 wordt omgezet in een ordinariaat.

Portret Gustaaf Schlegel

In Leiden maakt hij zijn reusachtig Nederlands-Chinees woordenboek af. Schlegel publiceert over zeer uiteenlopende onderwerpen. Zijn werk onderscheidt zich zowel door scherpzinnigheid als door de overtuiging van zijn eigen gelijk. Hij kan maar moeilijk

verkroppen dat tegen het einde van zijn leven bepaalde deelgebieden van de sinologie, zoals taalvergelijking en topografie, zich zo snel ontwikkelen dat een universeel geleerde als hij het niet meer bij kan benen.

Schlegels laatste levensjaren worden vergald door suikerziekte, als gevolg waarvan hij het licht in beide ogen verliest. Een en ander weerhoudt hem er niet van zijn krachten te geven aan het tijdschrift *T'oung Pao*, dat hij met de Franse sinoloog Henri Cordier in 1889 opricht. Samen breiden zij het uit tot een der meest gezaghebbende vaktijdschriften op het gebied van de oriëntalistiek. Zijn vele verdiensten vinden erkenning in binnen- en buitenlandse onderscheidingen.

Volledige versie

Ouderlijk gezin

Gustaaf Schlegel (zijn voornaam wordt in Duitse publicaties en brieven geschreven als Gustaaf, in Engelse en Franse als Gustave) wordt op 30 september 1840 in Oegstgeest geboren als tweede kind in het gezin Schlegel-Buddingh. Eerder was Cecilia (1838-1910) al geboren en na Gustaaf volgen Rudolf (1842-1844) en Leander (1844-1913).

Het karakter en doorzettingsvermogen van zijn vader Hermann Schlegel - geboren in Altenberg (ten zuiden van Dresden) en in 1825 naar Nederland gekomen, waar hij in 1828 conservator en in 1858 directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie en hoogleraar dierkunde aan de Universiteit van Leiden werd - is een belangrijke reden dat Gustaaf, en ook de andere gezinsleden, zich een duidelijke plaats weten te verwerven in Nederland.

Hermann stelt hoge eisen aan de opvoeding van zijn kinderen, in de eerste plaats zijn zoons. Hij voedt ze op zoals hij zelf was opgevoed: autoritair naar Pruisisch-Saksische snit. De lat ligt hoog en Hermann houdt een wakend oog op de geestelijke en culturele ontwikkeling van zijn zoons. Vrouwen zijn volgens hem niet in staat geestelijk op hetzelfde niveau te komen als mannen, dus met zijn dochter houdt hij zich veel minder intensief bezig.

Hermann Schlegel

Onderwijs

De kinderen in het gezin Schlegel worden voor een belangrijk deel door hun vader onderwezen. Gustaaf toont al vroeg interesse in sinologie. Op negenjarige leeftijd vraagt hij op eigen initiatief aan J.J. Hoffmann [ook op Groenesteeg begraven], een huisvriend van zijn ouders, om hem Chinees te leren. Hoffmann waardeert de interesse van de jongen en heeft er plezier in hem de eerste beginselen van het Chinese karakterschrift te onderwijzen. Gustaaf heeft een sterk visueel geheugen en is leergierig.

A.J. Hoffmann

Op elfjarige leeftijd gaat Gustaaf naar de Burgerschool, het jaar daarop naar het Stedelijk Gymnasium. Gustaaf herinnert zich dat zijn klasgenoten hem 'de Chinees' noemden. Hij is zijn leeftijdgenoten ver voor en verveelt zich op school. Dankzij Hoffmann, die daartoe een verzoek indient bij de Minister van Koloniën Charles Ferdinand Pahud, krijgt Gustaaf vanaf januari 1854 een maandelijkse toelage van 25 gulden, waarmee hij privélessen kan volgen en niet meer het tijdrovende onderwijs op het gymnasium hoeft te volgen. Ook heeft Gustaaf nu nog meer tijd voor de studie van het Chinees.¹

Naast de privélessen en het klasje van Hoffmann, volgt Gustaaf nog lessen in de astronomie bij de sterrenkundige Kaiser, een huisvriend van de familie en eveneens op Groenesteeg begraven.

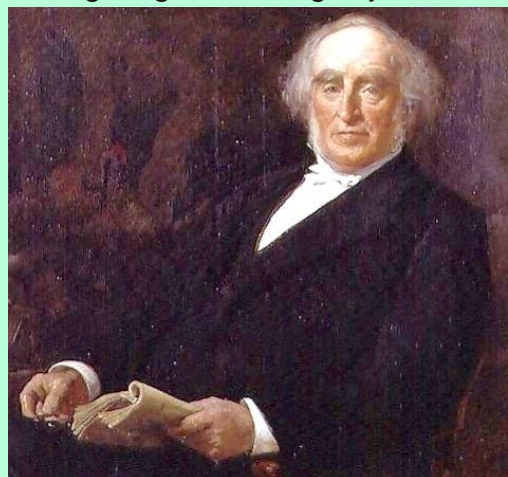
Naar China

In 1857 rapporteert Hoffmann aan de minister dat Gustaaf, zestien jaar oud, met de studie Chinees klaar is. Hoffmann adviseert, na overleg met zijn ouders, om Gustaaf naar China te sturen om zijn opleiding tot tolk te vervolmaken en daar ook het Hokkien en het Kantonees te leren. Zonder deze praktijkervaring zou hij niet in staat zijn de uit China afkomstige immigranten in Nederlands-Indië te verstaan.

Op 16 juni 1857 worden Gustaaf en zijn klasgenoot Jan Francken ter beschikking gesteld van het gouvernement in Nederlands-Indië en op 24 oktober van dat jaar vertrekken zij. Het afscheid van de net zeventienjarige Gustaaf valt de familie Schlegel zwaar. Vader Hermann correspondeert per brief veel met zijn zoon: in 1862 telt Hermann al meer dan 200 brieven van Gustaaf. Hermann maakt ook gebruik van het verblijf van zijn zoon in China door hem te vragen natuurhistorische voorwerpen te verzamelen en vandaaruit naar Leiden te laten verscheppen. Gustaaf is voldoende thuis in deze materie om waardevolle specimina naar zijn vader te kunnen sturen.

Het wordt een lange reis: eerst via Kaap de Goede Hoop naar Batavia, waar zij oponthoud hebben; vervolgens reizen zij door naar Hongkong, waar enige tijd wordt verbleven voordat zij kunnen doorreizen naar Macao; daar moeten zij weer wachten op een schip naar de eindbestemming, de Zuid-Chinese havenstad Amoy, waar Gustaaf en Jan uiteindelijk in juni 1858, na een reis van acht maanden, aankomen.

Gustaaf gebruikt het oponthoud in Hongkong om de beroemde sinoloog James Legge (1815-1897) te ontmoeten. De twee zouden hun leven lang in contact blijven. Gustaaf schrijft na het overlijden van Legge ook een necrologie.

James Legge

¹ Het Nederlands-Indische gouvernement wilde in Nederlands-Indië Europese tolken voor de Chinese taal hebben om meer grip te hebben op het aanzienlijk aantal Chinese migranten. Het was echter oorspronkelijk niet de bedoeling dat Gustaaf tolk zou worden: hij was eerst bestemd om op termijn Hoffmann op te volgen. Gustaafs naam komt voor in het herdenkingsboek van het Leidse Stedelijk Gymnasium, voorzien van een sterretje dat staat voor schoolbezoek zonder diploma.

Studie in Amoy (1858 - 1861)

Op Gustaaf en Jan maakt Amoy een rommelige en vreemdeling-onvriendelijke indruk. De beide jongemannen worden gehuisvest op Ku Langsu (Gulangyu), een klein eiland waar de meeste westerlingen wonen. Zij moeten leven van een toelage van 100 Mexicaanse dollars per maand, wat erg weinig is. Gustaafs ouders doen hun beklag bij de minister over het magere inkomen van hun zoon, die *'de schoonste jaren zijner jeugd nagenoeg, op eene eenzame, ongezellige en allesbehalve aangename plaats moest slijten'*.

Gustaaf en Jan krijgen een leraar toegewezen, die hen het Hokkien dialect leert verstaan en spreken. Gustaaf begint dan uit zichzelf een woordenboek Nederlands-Chinees te maken in de schrijftaal met de uitspraak in dit dialect; Jan begint aan een Chinees-Nederlands woordenboek van de spreektaal. Zij blijven drie jaar in Amoy en omgeving.

Een spannende onderbreking van het leven van lessen volgen en werken aan het woordenboek doet zich in 1860 voor. Een transportschip van de Franse marine is bij Amoy onwrikbaar vast komen te zitten op een rots. Dankzij Gustaaf, die optreedt als bemiddelaar en tolk, kan de kapitein met de Chinezen onderhandelen over het vlottrekken van het schip en het regelen van allerlei zaken voor de gestrande bemanning. In 1885 wordt hem hiervoor de onderscheiding van *Commandeur de l'Ordre Royal Cambodge* toegekend.

Tot de taken van Gustaaf en Jan behoort ook het verzamelen van Chinese fauna, ongetwijfeld op verzoek van Gustaafs vader. Schlegel is voor deze taak als gevolg van de lessen van zijn vader uitermate geschikt. Hij verzamelt een collectie zeldzame vogels, vissen, insecten en mineralen voor het museum van zijn vader. Het museum is echter in die periode door gebrek aan mankracht en ruimte niet in staat om iets met deze voorwerpen te doen.

Enmaal terug in Nederland in 1872 ziet Gustaaf dat van zijn 1922 voorwerpen, met een geschatte waarde van 10.000 gulden, die hij vanuit China naar Leiden heeft verzonden het merendeel nog onuitgepakt en onbeschreven is.

Gustaaf verwijt de autoriteiten het niet verschaffen van de juiste huisvesting en het niet beschikbaar stellen van voldoende financiële middelen voor het museum. Later is een door hem opgestuurde en naar hem genoemde vogel, de *Anthus Gustavi* (de 'pieper van Gustaaf'), wel opgezet en in het museum opgenomen, en dat zal waarschijnlijk ook gelden voor zijn andere bijdragen.

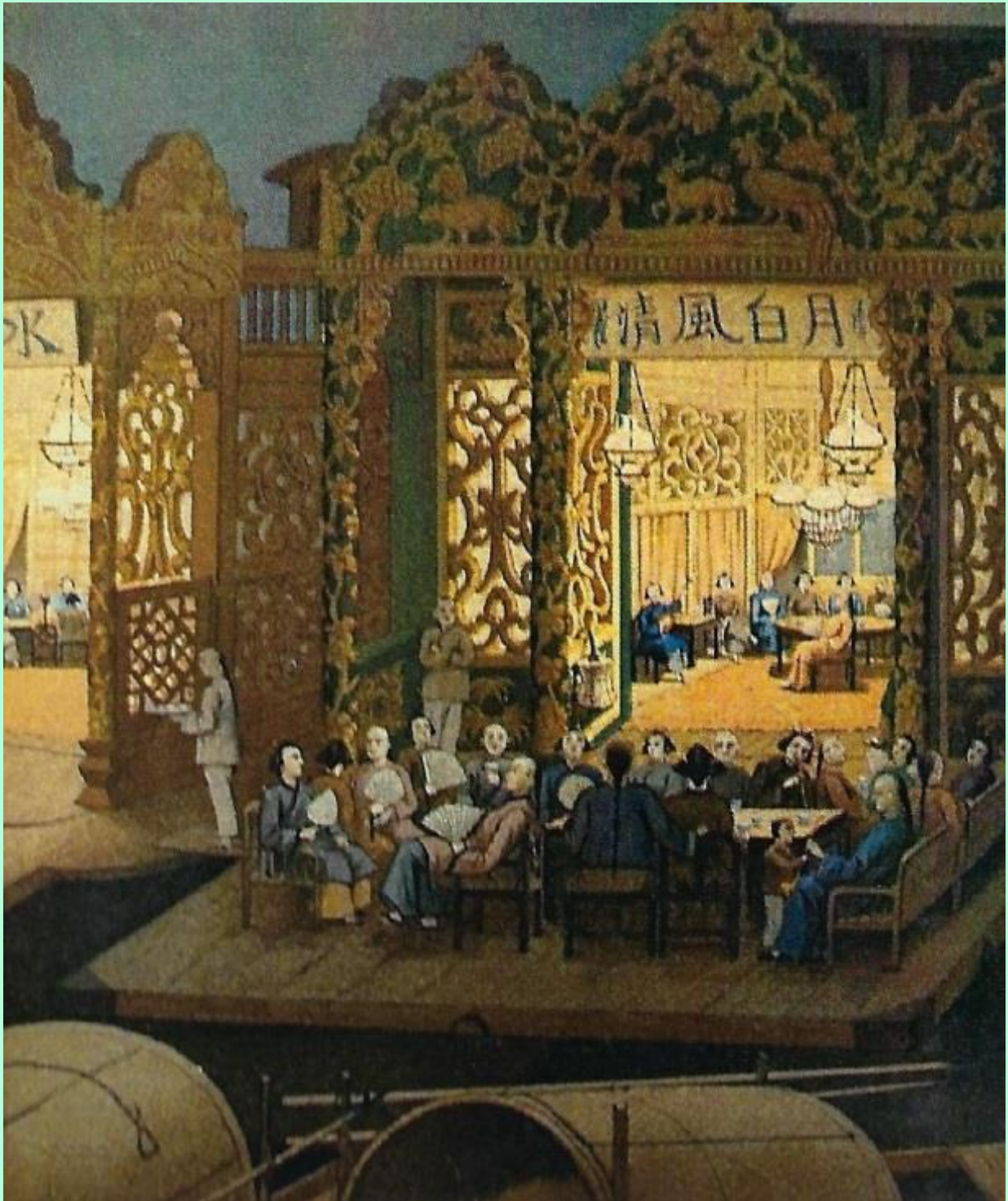
De Anthus Gustavi (de 'pieper van Gustaaf')

Leertijd in Kanton (1861 - 1862)

De verplaatsing van Amoy naar Kanton vindt per schip plaats op 7 juli 1861. In Macao is de Nederlandse consul van Kanton gevestigd, waar Gustaaf en Jan onder

ressorteren. Zij gaan door met hun woordenboek, maar leren daar nu ook het Kantonese dialect. Ook hier krijgen zij les van een hen toegewezen leraar, naast de Hokkien-leraar, die met hen meekomt en zijn onderwijs voortzet.

Gustaaf schrijft naar huis dat de nieuwe omgeving hem veel te bieden heeft. Zij begeven zich zoveel mogelijk onder de bevolking om ook het spreken goed onder de knie te krijgen. Gustaaf maakt tekeningen van allerlei tafereelen. Zo maakt hij een tekening van het verschijnsel 'flower boat', boten van plezier waarvan er vele in China aanwezig waren.

Flower boat (tekening Gustaaf Schlegel)

Batavia (1862-1872)

Vanuit Kanton reizen Gustaaf en Jan een jaar later terug naar Indië, waar zij respectievelijk worden aangesteld in Batavia en Soerabaja. Vader Hermann Schlegel kent de gouverneur baron Sloet van de Beele, die bij hem in Leiden op bezoek is geweest in het Museum van Natuurlijke Historie en aan wie Hermann een memorandum heeft meegegeven over zijn visie hoe in Nederlands-Indië het verzamelen van natuurhistorische voorwerpen weer op gang kan worden gebracht.

Gustaaf krijgt op zijn verzoek een aanstelling in Batavia met de (standaard) bezoldiging van 300 gulden per maand. Hij maakt zich daar direct verdienstelijk door te ontdekken dat twee verdachten door fouten van een eerdere Chinese tolk onterecht ter dood zijn veroordeeld; met zijn hulp als tolk worden deze twee in hoger beroep vrijgesproken: zo weet Gustaaf een gerechtelijke dwaling te voorkomen. De gouverneur laat in een brief aan Hermann Schlegel weten zeer tevreden te zijn over het werk van Gustaaf.

Op 2 december 1864 overlijdt zijn moeder in Leiden na een kort ziekbed. Hoewel zij 'vanwege de vele buitenlandse betrekkingen' pas in januari 1865 wordt begraven, kan Gustaaf hierbij niet aanwezig zijn.

Heden overleed alhier, na eene kortstondige ongesteldheid, in den ouderdom van 49 jaren, Vrouwe C. BUDDINGH, Echtgenoot van H. SCHLEGEL.
LEYDEN, d. 2 December 1864.

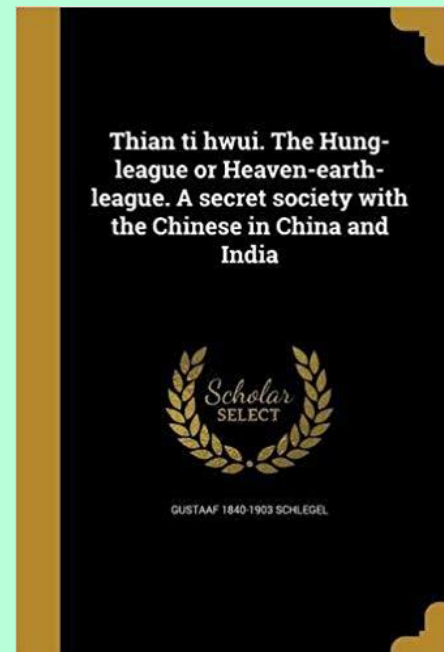
Wegens buitenslandsche betrekkingen eerst heden geplaatst.

Leydse Courant 12 december 1864

Gustaaf raakt geboeid door de gedragspatronen van de Chinezen buiten China, in Nederlands-Indië en Europa. Hij bestudeert deze en schrijft hierover in de tien jaren die hij in Batavia verblijft zesendertig artikelen. Zo verschijnt in 1866 de studie *Thian ti hwui. The Hung-league or Heaven-earth-league. A secret society with the Chinese in China and India*, die Gustaaf heeft gemaakt op basis van in beslag genomen Chinees materiaal en waarin een uitgebreide analyse wordt gemaakt van de rituelen van een geheim Chinees genootschap.

Het valt de autoriteiten in Batavia al snel op dat het tolkenwerk Gustaaf niet geheel in beslag neemt. Hij kan zich daardoor dan ook wijden aan wetenschappelijk onderzoek en vertalingen.

Van het begin af is het de bedoeling dat de tolken in Indië hun opvolgers daar gaan opleiden. De twee tolken in Batavia, Gustaaf en Von Faber, maken in 1864 een voorstel voor een vijfjarige opleiding: vier jaar in Batavia en één jaar in China voor de praktische oefening van dialecten. De opleiding gaat pas in 1871 van start, maar dan blijkt het onmogelijk voldoende kandidaten te vinden.

Schlegel is zeer productief en publiceert veel. Zo verschijnt in 1872 '*Sinico-Aaryaca*', een vergelijkende studie van het Chinees en de Indo-Europese talen, waarin hij een poging onderneemt de taalkundige theorieën van Grimm op de vergelijking van deze talen toe te passen. Dit artikel wordt terecht zeer kritisch ontvangen. De taalgeleerde H.N. van der Tuuk ontkent niet de eruditie die uit het werk spreekt, maar karakteriseert het als '*Een fancy op taalkundig gebied*',

Gustaaf promoveert in 1869 aan de universiteit van Jena op de dissertatie, getiteld *Chinesische Bräuche und Spiele in Europa*. Hij vergelijkt hierin cultuurhistorische gebruiken, uitvindingen en gezelschapsspellen in het Oude China met dezelfde spellen die ook in Europa bekend waren.

Aan de jaren die Gustaaf als tolk in Batavia doorbrengt komt in 1872 om gezondheidsredenen een einde. Hij krijgt problemen met zijn ogen, wat aan het einde van zijn leven zelfs tot blindheid leidt. De oorzaak zou diabetes kunnen zijn, een kwaal waaraan ook zijn vader leed. Hij krijgt ziekteverlof om naar Nederland terug te keren.

Terugkeer naar Leiden

Na vijftien jaar in het buitenland te zijn geweest keert Gustaaf in 1872 terug naar Leiden, waar hij gaat wonen aan de Papengracht. Zijn vader is inmiddels hertrouwd en zijn zus Cecilia en broer Leander verblijven in het buitenland.

Gustaaf bezoekt het museum van zijn vader en stelt teleurgesteld vast dat vele van zijn toegestuurde voorwerpen uit China nog in het magazijn liggen door ruimtegebrek en desinteresse van de overheid. Gustaaf steunt zijn vader onvoorwaardelijk in diens streven om het museum een vooraanstaande plaats in de internationale wereld terug te krijgen. Vader en zoon hebben hierover bijna dagelijks contact.

Zij zijn het niet over alles eens. Vader wijst de ideeën van Darwin over de evolutie volstrekt af, terwijl Gustaaf daar een aanhanger van is geworden. Dit verschil leidt niet tot tweespalt: er is een hoge mate van loyaliteit tussen beiden, waarin ruimte is voor een eigen mening.

Uranographie Chinoise

In 1875 publiceert Gustaaf *Uranographie Chinoise*, een studie over de herkomst van de namen van hemellichamen, gebaseerd op de methode van de vergelijkende filologie. Het is een studie op het gebied van de taalkunde en de astronomie. Zijn kennis over astronomie heeft hij deels opgedaan via Kaiser.

Het valt Schlegel op dat de geleerden die zich met dit onderwerp bezighouden het oneens zijn over de vraag welk volk als eerste de naamgeving van de hemellichamen toegeschreven moet worden. Om de grondbetekenis van deze namen te vinden, bestudeert Gustaaf ze in hun meest primitieve vorm. Hij gebruikt daarbij Chinese werken over astronomie. Zo kan hij 760 namen van sterrenclusters traceren die ontleend zijn aan Chinese benamingen.

Gustaaf verbindt er de conclusie aan dat de Chinese astronomie en astrologie in het westen vrijwel onbekend zijn. Om die reden meent hij dat het toeschrijven van de benamingen het vindingrijke volk van China toekomt.

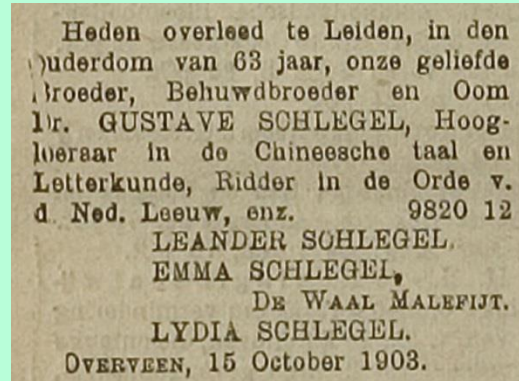
zijn broer Leander samen met mr. Was als executeur-testamentair optreden. Hij benoemt zijn nichtje Aleida, de dochter van Leander, tot erfgename, onder de last van vruchtgebruik door haar ouders. Daarnaast legateert hij aan een aantal personen en instellingen.

Verder laat Gustaaf zich portretteren door de bekende portretschilderes Thérèse Schwartze en geeft hij aan dat dit portret na zijn overlijden aan de universiteit moet worden aangeboden om een plaats te krijgen in de Senaatskamer.

Kort na zijn bezoek aan de notaris overlijdt Gustaaf Schlegel op 15 oktober 1903 te Leiden. In het Leidsch Dagblad van 16 oktober is te lezen:

Wegens het overlijden van prof.dr. G. Schlegel zal hedenavond, na de plechtige ontgroening van de nieuwe leden van het Leidsch Studentenkorps in den Schouwburg, de gebruikelijke omgang met fakkellicht door de stad naar sociëteit "Minerva" achterwege blijven. Na de inauguratie zal zich nu ieder zijns weegs daarheen begeven.

Op 19 oktober wordt hij om 12 uur begraven op de begraafplaats Groenesteeg in zandgraf 5. Over deze ter aarde bestelling staat het volgende uitvoerige stuk in het Leidsch Dagblad.

Heden overleed te Leiden, in den
ouderdom van 63 jaar, onze geliefde
broeder, Behuwdbroeder en Oom
Dr. GUSTAVE SCHLEGEL, Hoog-
loeraar in de Chineesche taal en
Letterkunde, Ridder in de Orde v.
d. Ned. Leeuw, enz. 9820 12
LEANDER SCHLEGEL,
EMMA SCHLEGEL,
DE WAAL MALEFIJT.
LYDIA SCHLEGEL.
OVERVEEN, 15 October 1903.

Overlijdensadvertentie
(Leidsch Dagblad 16 oktober 1903)

Ter-aarde-bestelling prof.dr. G. Schlegel

Hedenmiddag had op de begraafplaats aan de Groenesteeg alhier de begrafenis plaats van prof.dr. Gustaaf Schlegel.

Alvorens het stoffelijk overschot het sterfhuis was uitgedragen, had aldaar een eenvoudige plechtigheid plaats. Een der oudste vrienden van den afgestorvenen, dr. J.D.E. Schmeltz, directeur van het Ethnographisch Museum, sprak daar een woord van afscheid en van deelneming. Hij begon met de herinnering aan den tijd van het jaar, waarin wij thans leven; hoe de natuur haar bladertooi heeft verloren. Het oog van den geoefenden waarnemer ontdekt echter in de natuur geen dood, maar een slaap. De sluimerende natuurkrachten blijven doorwerken; straks komt de lente met haar nieuw leven. Deze gedachten vervulden spreker nu hij zijn diep betreurden vriend ziet heengaan. Veel schoone vruchten heeft hem de herfst niet opgeleverd; hij was voor hem een periode van verbittering en strijd. Niettemin heeft spreker den afgestorvene in die jaren leeren waarderen en van zijn vriendschap genoten. In het najaar is van den boom der wetenschap een blad afgefallen, van ons heengegaan een vakgenoot, wiens werken zullen blijven voortleven! Van spreker in het bijzonder een intieme vriend, die hem bijstond met raad en daad.

Spreker zal den afgestorvene niet schetsen als wetenschappelijk man, hoewel hij zijn diepe kennis heeft leeren waardeeren. Hij herinnerde hoe hij in 1882 voor het eerst met Schlegel in aanraking kwam, doch dat de vriendschap eigenlijk dateerde van 1889 en sinds dien tijd het huis altijd voor hem openstond; zelfs tot in den nacht

hebben ze gesproken en niet alleen over de dingen der wetenschap en van hen beiden kan worden gezegd: "Les extrêmes se touchent."

Dan leerde hij hem kennen als een man van overtuiging, als een strijder voor de waarheid, die de waarheid durfde zeggen, maar haar ook hooren kon. Hadden menschen, die over zijn ruwe kanten hadden geklaagd, getracht hem te leeren kennen en begrijpen, zijn leven zou minder vereenzaamd zijn geweest. O, hij was zoo dankbaar voor eenoge verpoozing, vooral, toen hij eindelijk het gezichtsvermogen moest verliezen. Toen werd zijn leven nog eenzamer en na een ernstig lijden stierf hij een zachten dood.

Naar het woord van het Oud Egypte vroeg spreker tenslotte of deze doode het aandenken waard was en beantwoordde die vraag bevestigend.

Ook namens zijn vrouw dankte spreker voor den raad en den steun van den doode, dien hij op zijn reis naar het graf zou vergezellen. Wij eeren uwe nagedachtenis, aldus eindigde spreker, gij zult in onze harten blijven voortleven. Rust in vrede!

De lijkstoet verliet ruim halftwaalf het sterfhuis en kwam te twaalf uren op de begraafplaats aan, waar vele hoogleeraren, het Collegium van het Leidsch Studentenkorp, studenten en andere deelnemende belangstellenden tegenwoordig waren. De Staatscommissie van Indische Wetgeving, waarvan de overledene langer dan tien jaar lid was, was vertegenwoordigd door de heeren mr. A.J. Immink en mr. A.D.W. de Vries. Eenige kransen dekten de kist, waaronder een van deze Staatscommissie.

Namens den Senaat sprak de rector-magnificus prof.dr. H. Kamerlingh Onnes de volgende grafrede uit:

Nauwelijks heeft zich het graf om onzen Hoffmann gesloten, of de Senaat staat weer in rouw gedompeld bij de groeve van een dergenen, die in ruime mate hebben bijgedragen tot den luister der Leidsche Universiteit. Hoe geheel anders zijn echter thans de omstandigheden, hoe geheel anders onze gewaarwording. Thans is niet plotseling in zijn volle kracht een man van ons weggerukt, die ons kort tevoren nog met een vriendelijke lach de hand had gedrukt. Aan Gustaaf Sclegel bracht de dood verlossing uit een lijden, dat onze herinnering aan zijn laatste levensjaren met diep medelijden vervult.

Immers het hoogste voor hem was te mogen werken, onverpoosd te mogen werken. Zoo heeft hij gewerkt al den tijd, dat het lichte dag voor hem was; doch nog voor de nacht was gekomen, schoof zich onverbiddelijk een schaduw tusschen zijn geest en de kunstig veelvormige letterteekens, met welke deze zich van jongs af had vereenzelvigd. En dubbel zwaar drukte hem het noodlot, daar hij nagenoeg alles ontbeerde wat hem had kunnen steunen en troosten. Hem ontviel met zijn werk alles. Blindheid was voor hem erger dan de dood, naar welken hij verlangde.

Welk een droevig aanblik voor hen, die hem trouw kwamen bezoeken, welk een droevig einde van een leven, waarin hij ieder door zijn werkkraft had verbaasd. Een waar monument toch van werkzaamheid, scherpzinnigheid en vorschend vernuft is zijn Uranographie Chinoise, een poging om te bewijzen, dat de Aziatische en Europeesche sterrenkunde haar hoofdelementen heeft ontleend aan de Chineesche. Het leveren van het bewijs, dat de sterrenwichelarij en dus ook de geschiedenis der

menschelijke beschaving een veel grooter aantal eeuwen teruggaat, dan de stoutste verbeelding daarvoor aanwees, wekte de levendigste belangstelling en maakte den naam van den schrijver bekend in de geheele wetenschappelijke wereld. Een veel grooter werkkraft nog getuigde Schlegels Hollandsch-Chineesch woordenboek, waarin de arbeid van de beste jaren zijns levens is neergelegd. Dankzij dit werk, een bibliotheek van orientalia op zichzelf, mogen de Nederlandsche letteren zich er op beroemen het uitvoerigst woordenboek te bezitten, dat op het terrein van de Aziatische studiën bestaat. Op het gebied van de Chineesche geheime genootschappen leverde Schlegel een standaardwerk. Zijn overige geschriften zijn vrijwel op eenige honderden te schatten.

Schlegel heeft de voldoening gehad, dat zijn arbeid alom werd gewaardeerd, getuige eerbewijzen van allerlei aard. Tien jaren was hij lid van de Staatscommissie van Indische Wetgeving. Onder de werken van zijn leerlingen kunnen er genoemd worden, die Nederland tot de hoogste eer verstrekken.

Ik breng hier, zoo eindigde spreker, hulde namens den Senaat aan de nagedachtenis van den man, die zooveel heeft gewrocht, ik geef hier uiting van onze smart nu ons in Schlegel een ambtgenoot ontvalt, die door zijn onvermoeide werkzaamheid den glans van Leidens roem heeft verhoogd. Hij ruste in vrede!

Vervolgens schetste de praeses van het Leidsch Studentenkorps, de heer F.W.R. Wittewaall, in korte woorden prof. Schlegel als leermeester, aan wien menig student veel te danken had, zoodat hij ook als zoodanig zal blijven voortleven. Eigenhandig legde de praeses een krans op de kist.

De broeder van den overledene, de heer L. Schlegel, dankte ook namens andere familieleden hartelijk voor de laatste eer, zijn geliefde broeder bewezen. Hiermede was de plechtigheid volbracht.

Graf 5 in vak D

Schlegels graf heeft een bijzondere en opvallende stèle, in Jugendstil. Deze staande grafzerk werd in 2005 bij het grasmaaien vernield. In de glasplaat, getroffen door een scherpe punt van de maaimachine, ontstond een gat en vanuit dit gat ontstonden min of meer stervormige barsten. Gelukkig kon de schade vrijwel geheel hersteld worden en is er nu niet veel meer van te zien.

Het graf is op 17 oktober 1903 gekocht door Gustaafs broer Leander, die ook zelf in 1913 in dit graf is begraven. In dit graf ligt verder Emma de Waal Malefijt (1933), de echtgenote van Leander.

Waardering

Publieke waardering krijgt Gustaaf pas in de laatste decennia van zijn leven. Hij krijgt een aantal onderscheidingen: in Saksen-Coburg-Gotha tot ridder van de *Ernestinische Huisorde* (1884), in Frankrijk tot *Commandeur de l'Ordre Royal Cambodge* (1885), door koning Willem III tot ridder in de *Orde van de Nederlandse Leeuw* (1896) en China belooft hem met de *Orde van de dubbele draak* (1898).

Daarnaast wordt hij corresponderend lid (1873) en later (1888) gewoon lid van de *Koninklijke Academie van Wetenschappen* en is hij lid van buitenlandse geleerde genootschappen en academies.

Dankbetuiging

De auteur is dr. P.N. (Koos) Kuiper zeer erkentelijk voor het doornemen van een eerdere versie van dit artikel en het doorgeven van een zeer groot aantal correcties, die alle in deze herziene versie zijn verwerkt.

Bronnen

Lodewijk Kallenberg: *Leidse Glorie - Rondleiding over de historische begraafplaats Groenesteeg*, Leiden, 2013.

Koos Kuiper: *The early Dutch Sinologists (1854-1900): Training in Holland and China, Functions in the Netherlands Indies*. Sinica Leidensia Volume 135, 2 vols, Leiden, Brill 2017.

Bob van Zijderveld: *Een Duitse familie in Nederland (1804-1913) - Carrièreisme en netwerken van Hermann Schlegel en zijn zonen Gustav en Leander*, Proefschrift, 2014. Leidse Dagbladen 15, 16, 17 en 19 oktober 1903.

Website: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn3/schlegel>.

Auteur

Lodewijk Kallenberg (september 2019; herzien december 2020)